

РЕЦЕНЗІЇ
REVIEWSDOI <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-32>РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ ВІКТОРА ПЕТРОВИЧА АНДРУЩЕНКА
«ПРОСВІТНИЦЬКА ОДІССЕЯ РОЗУМУ». КИЇВ : ЗНАННЯ УКРАЇНИ. 2025. 524 С.РАДІОНОВА, НАТАЛІЯ¹

Для української інтелектуальної спільноти Віктор Андрущенко є взірцем розуму, академічної освіченості, людяності, патріотичності та незламності у пошуках свободи. Кожна його праця не тільки інтелектуальний виклик науковій і освітянській спільноті, але й цілісна надсучасна програма місії і візії вітчизняної освіти. Монографія Віктора Андрущенко – «Просвітницька одіссея розуму», безсумнівно як і кожна праця одного із найяскравіших філософів сучасності, формує теоретичну, методологічну та світоглядну основу розвитку освіти та освітньої політики в цілому в післявоєнний час, на засадах авторського прозорливого розуміння «педагогіки перемоги». Аналізуючи суперечливі умови сьогодення, соціокультурні контури якого не в останню чергу визначає військова агресія російської федерації проти України, висловлює непорушний і дієвий оптимізм, що освіта врятує націю. Адже, освіта за переконливою думкою В. Андрущенко, не лише спосіб трансляції знань від покоління до покоління, але й своєрідний трамплін для духовно-інтелектуального та цивілізаційного самовизначення українського народу. Тож не варто, навіть у стані кризи спричиненої війною, недооцінювати рушійний потенціал освіти і науки.

Ключовий концепт книги – «розум», відсилає уважного читача до європейської традиції філософських пошуків, метафорично визначеної автором, як «просвітницька одіссея розуму». Сучасна людина озброєна розумом подібно до античного Одиссея, перемагає випробування і долає перешкоди у пошуках домівки, де стверджуються її надії, її свобода – відчувати розумом і мислити серцем. Автор, творчо переосмислюючи еволюцію розуму крізь призму мудрих настанов

Платона, Аристотеля Еразма Роттердамського, І. Канта, Г. Гегеля та ін., пропонує зосередитися на «хитрощах розуму», що протягом століть творить і створює новітню українську націю.

Перший розділ книги «Прозріння перед майбутнім» присвячений переосмисленню колоніального минулого України, крізь оптику подолання спадщини радянської ідеології, яка виявилася досить живучою у політиках державотворення. Як влучно зазначив В. Андрущенко, розпочинаючи процес очищення від «радянщини» «наступили на ті ж самі граблі», залишивши сферу «духу» «на потім» (с. 74). Між тим, процес очищення від радянського спадку, першочергово треба розпочинати з подолання духовної та інтелектуальної залежності, з боротьби на ідеологічному фронті. Ця теза є центральною не тільки в книзі, але й в життєтворчості В. Андрущенко.

Другий розділ «Розвіяти хмари, що затьмають розум» присвячений аналізу руйнівних наслідків від занепаду критичного мислення та моральної відповідальності. Архітектоніку розділу визначає загальновідоме, завдяки Ф. Гойї, іспанське народне прислів'я «сон розуму породжує чудовиськ». Здійснюючи герменевтичний екскурс, В. Андрущенко зазначає, що періоди відхилення від розуму час від часу зустрічаються в історії, коли «ігнорування його апробованих, вивірених історичним досвідом рекомендацій заводили людей у глухий кут, спонукали їх до кривавих зіткнень....Найбільш помітно цей регрес розгортається у нинішній путінській росії» (121–122). «Сучасна війна, яку веде проти України та всього цивілізованого світу російська федерація», – пише В. Андрущенко, – «уособлює всі можливі й неможливі негативи людської природи – підлість, цинізм, злобу, брехливість, безчестя, злочинство» (182). Саме тому, автор пропонує чітку, логічну і виважену стратегію системної

¹ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: radionova_natali@i.ua
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7624-5539>

протидії агресору на духовному фронті через «пробудження розуму».

Центральною тезою монографії є концепція «розумної освіти», детально розкрита у третьому розділі – «Розумна освіта» як пріоритет ХХІ століття (191–256). Автор, задаючи питання, яку роль відіграє світоглядна орієнтація освітян та чи дієвою є негласно існуюча заборона для педагога на релігійний фанатизм, нігілізм, позанаукове знання, вимальовує обрис авторського концепту «розумна освіта». На думку автора, розум виконує функцію духовного компаса, а також розширення діапазону логічного ряду людина-освіта-наука-суспільство. Висловлюючись дещо метафорично: в час коли сучасна доба вимагає від нас вміння здійснювати селекцію хибного й справжнього знання, бути активними у справі служіння освіті і Батьківщині, «хибна освіта», як і «сплячий розум» спотворюють людину. Виходячи із такого розуміння автор формулює низку орієнтирів, які фактично утворюють програму оновлення вітчизняної освіти. Він пише: «Як основний інститут соціалізації особистості освіта приречена бути розумною. Задля цього вона має опиратись і стати продовженням великої науки і культури, соціальної практики й елементарно-індивідуального людського досвіду, спиратись на справжні надбання людства, бути провідником національних та загальнолюдських цінностей, утверджувати ідеали миру, справедливості і свободи» (с. 211).

У розділах, присвячених європейському вектору розвитку України («Європейський вектор розвитку освіти» та «Освіта у стратегії цивілізаційного розвитку Європи»), простежується чітка переконаність автора у тому, що майбутнє України значною мірою залежить від інтеграції її освітньої системи до європейського освітнього простору. Такий доленосний вибір України, наголошує автор, в першу чергу обумовлений привабливістю європейських демократичних цінностей та можливістю їх інтеграції в вітчизняну освітню систему (С. 284–298). В цьому контексті автор зауважує, що «аксіологія Болонського процесу має яскраво виражений людиноцентричний характер» (с. 325), тож для України проєвропейський вибір означає «підвищення якості освіти, надійності й конкурентоздатності фахівців» (с. 320). Європейський досвід підготовки конкурентоспроможного вчителя, на думку автора, заслуговує на особливу увагу, але водночас В. Андрущенко застерігає, не варто орієнтувати студентів на виїзд із країни, а слід формувати з них патріотів, у сві-

тогляді яких інтегруються європейські цінності з етичними пріоритетами вітчизняної культури. Ця «творча адаптація» передбачає глибинну інтеграцію до європейського освітнього простору за одночасного збереження української мови, історії, наукових і освітніх традицій.

Книга завершується низкою міркувань про післявоєнне відновлення України – шостий розділ «Післявоєнний світ науки, освіти і культури України». Наскрізною лінією цього розділу є теза: «Духовна звияга людини і громадянина є найбільш вагомою її опорою у будь-якій, навіть найбільш драматичній ситуації» (с. 377). Виходячи із цих переконань, автор вводить поняття «педагогіка перемоги», підкреслюючи, що післявоєнна освіта повинна не просто відбудовувати інфраструктуру, а й формувати нову генерацію громадян, здатних відповідати на виклики нового світу. Адже, остаточна перемога досягається не тільки на полі бою, а й у свідомості громадян, здатних до інтелектуальної творчості та солідарності. «Звісно, миротворчий, миролюбний дух не народжується самоплинно, не передається спадкоємно...», – зауважує В. Андрущенко, – «він виховується велетенською армією духовних провідників людства.... Основне навантаження за його зрощення і впровадження в практику повсякденної поведінки людини покладається на школу і вчителя...» (с. 418). Саме розум, «розумна освіта» згідно концепції В. Андрущенко, має забезпечити єднання суспільства, дієву демократію й підстави для тривкого миру.

У висновках автор локалізує ключову ідею книги влучною тезою, яка наскрізь пронизана педагогічним і громадянським оптимізмом Андрущенко-Людини: «магістралі людського розвитку прокладає розум, який зрощується освітою» (с. 490).

Загалом, книга Віктора Андрущенко «Просвітницька одісея розуму» є важливим науковим внеском у сучасну філософію освіти, що поєднує глибокий теоретичний аналіз з практичними рекомендаціями. Автору вдалося створити цілісну освітню концепцію, яка відповідає сучасним українським реаліям і водночас відкриває нові горизонти для інтеграції України у глобальний освітній простір.

Ця праця буде цікава і корисна широкому колу читачів – науковцям, педагогам, студентам, освітнім менеджерам, а також всім, хто цікавиться проблемами розвитку освіти в умовах глобальних та національних криз.

© The Authors(s) 2025

This is an open access article under

The Creative Commons CC BY license

Received date 05.03.2025

Accepted date 15.04.2025

Published date 15.05.2025

How to cite: Радіонова Наталія. Рецензія на монографію Віктора Петровича Андрущенко «Просвітницька одіссея розуму». Київ : Знання України. 2025. 524 с. HUMANITIES STUDIES: Collection of Scientific Papers / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia: Publishing house «Helvetica», 2025. 23(100). С. 281–283.

doi: <https://doi.org/10.32782/hst-2025-23-100-32>